

tmmob
makina mühendisleri odası

TMMOB SANAYİ KONGRESİ 2009
11-12 ARALIK 2009 / ANKARA

ALAN ARAŞTIRMASI – I

**Türkiye Sanayinde Öncelikli
Sektörler ve Bölgesel
Kalkınma Yaklaşımı
Oda Raporu**

Hazırlayanlar

Yavuz BAYÜLKEN
Cahit KÜTÜKOĞLU

Genişletilmiş İkinci Basım

Mart 2010

Yayın No :MMO / 2010 / 533

tmmob
makina mühendisleri odası

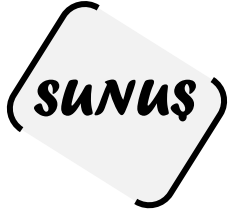
Meşrutiyet Caddesi No: 19 Kat: 6-7-8
Tel: (0 312) 425 21 41 ◆ Faks: (0 312) 417 86 21
e-posta: mmo@mmo.org.tr
<http://www.mmo.org.tr>

YAYIN NO: MMO/2010/533
ISBN: 978-9944-89-944-4

Bu yapının yayın hakkı Makina Mühendisleri Odası'na aittir. Kitabın hiçbir bölümü değiştirilemez. MMO'nun izni olmadan kitabın hiçbir bölümü elektronik, mekanik vb. yollarla kopya edilip kullanılamaz. Kaynak gösterilmek kaydı ile alıntı yapılabilir.

Mart 2010 / Ankara

Baskı: Ankamat Matbaacılık San. Ltd. Şti.
Tel : (0312) 394 54 94 -95

İlk olarak ABD’de başlayan ve derinliği ölçülemeyen küresel ekonomik kriz, kısa sürede önce Avrupa’yı sonra da gelişmekte olan ülkeleri sardı. Finansman sektöründen sonra sanayiye ve oradan da diğer sektörler atlayarak, kapitalizmin can damarlarını oluşturan pazar ekonomisini baştan sona yangın yerine çevirdi. Tüketim düştü, işsizlik arttı, finansman kurumları çöktü. Neoliberal politikalar yangını önleyecek çözümleri üretmedi. Devlet müdahalesi ile piyasaya taze para pompalandı. Şirketlerin bir bölümü kamu denetimi ve yönetimine geçti. Bazı şirketler devlet tarafından satın alındı ve anlaşıldı ki zararın boyutlarını tahmin etmek bile olanak dahilinde değildir.

Krizden büyük çapta etkilenen sektörlerin başında imalat sanayi gelmektedir. Üretim sanayileşmiş ülkelerde büyük düşüş gösterdi. Özellikle yatırım malları ve ara malı üreten alt sektörler bunalıma girdi. Türkiye ekonomik krizden en fazla etkilenen ülkelerin başında gelmektedir. 2008’in ortalarında başlayan bunalım, Temmuz ayından başlayarak üretimin küçülmesi ile etkisini gösterdi. Şubat 2009’da dibe vurdu, sonra bir çıkış gösterdi, ancak üretim ve ihracatta önemli darboğazlar ortaya çıktı. Yatırımlar azaldı, sanayide işsizlik % 18’e kadar tırmandı. Bazı alt sektörlerde % 40’lara varan düşüş hızı sanayinin sorunlarını da açığa çıkardı.

Türkiye’de işte tam bu ortamda TMMOB Sanayi Kongresi 2009 toplandı. Kongre ana başlığı “Dünya Ekonomik Krizi ve Türkiye Sanayinin Yeniden Yapılanması” olarak saptanmıştır. Planlama, Bölgesel Kalkınma, Öncelikli Sektörler ve İstihdam Odaklı Sanayileşme gündemin başında yer almaktadır.

2009 yılının dokuz aylık döneminde milli gelirdeki küçülme % 8’e ulaşmıştır. Sanayideki küçülme %20’yi aşmıştır. Sanayide işten çıkarılanların sayısı 750.000 civarındadır. Bazı alt sektörlerde tesisler kapanmakta, ihracatta düşüş % 33’ü bulmaktadır. Dışa bağımlı sanayi yapısı fasonlaşmayı sürdürmektedir. Kamu kesimi sanayi yatırımlarını devreden çıkarmış, özel sektör % 35 oranında azaltmıştır. Organize Sanayi Bölgelerinde firmalar can çekişmektedir. Sanayinin yeniden yapılandırılması zorunlu hale gelmiştir.

Uzun süreden beri gündemde olmayan planlama, kalkınma, istihdam odaklı sanayileşme ve refah kavramları artık tartışmaya açılmıştır. Bölgelerarası dengesizlik ekonomik, siyasi ve toplumsal sorunların kaynağı olmaktadır. Dolayısıyla bölgesel planlama ve kalkınma bu kongrede sunulacak bu alan araştırmasının kapsamındadır.

Kongrede sunulacak alan araştırmalarından biri olan ‘‘Türkiye Sanayinde Öncelikli Sektörler ve Bölgesel Kalkınma Yaklaşımı’’ bu kitabın konusunu oluşturmaktadır.

Bu alan araştırmasının kongrede sunulması ve ilgili çevrelerde değerlendirilmesi konunun yeniden gündeme gelip tartişılmasını olanaklı kılacaktır. Unutturulmaya çalışılan ‘‘planlama’’ ve ‘‘kalkınma’’ olgularını gün ışığına çıkaracaktır. Dolayısıyla krizden ıkışıın Türkiye’yi yeniden sanayileşmede planlı kalkınma, bölgesel planlama ve öncelikli sektörler kavramlarıyla bütünleştirmesi sağlanacaktır.

Bu alan araştırması çalışmasını hazırlayan Sayın Yavuz BAYÜLKEN ve Cahit KÜTÜKOğLU’na yoğun emeklerinden ve katkılarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

Mart 2010

**TMMOB Makina Mühendisleri Odası
Yönetim Kurulu**

İÇİNDEKİLER

1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı.....	1
2. Sanayide Öncelikli Sektörel Kalkınma Yaklaşımı ve Yöntemi	3
3. Türkiye Sanayinde Sektörel Gelişimin Yıllara Göre Değerlendirilmesi (1960 – 2009)	8
4. Sektörü Öncelikli Yapan Kriterler, Katma Değer – Teknoloji – İstihdam Faktör	27
5. Öncelikli Sektörel Kalkınmanın Ekonomik Gelişmeye Etkileri	32
6. Küresel Sermayenin İşbölümü Yönlendirmesi ile Ülke Kalkınmasına Dönük Planlama İnkilemi.....	34
6.1. Sanayileşmede Gelişme Sürecinin Ülkelere Göre Değişimi.....	34
6.2. Dönemlere Göre Sanayide Dönüşüm : Fason İmalata Geçiş	38
6.3. Bölüm Sonuç ve Önerileri	44
7. Sanayileşmede Dönemlere Göre Bölgesel Politikaların Gelişimi	46
7.1. İthal İkameci Sanayileşme Politikaları ve Kentleşme Dönemi	46
7.2. İhracatı Model Alan Sanayileşme ile Dışa Açılma Dönemi	51
7.3. Bölge Planlama Uygulamaları	54
7.4. Bölümde Verilen Model ve Bölge Uygulamalarına İlişkin Değerlendirme	55
8. Küresel Sermayenin Bölgecilik Yaklaşımı : Bölge Kalkınma Ajansları	57
8.1. Bölge Kalkınma Ajansı Tanımı ve İşlevi	57
8.2. Bölge Kalkınma Ajansı Sisteminin Özellikleri	58
8.3. Bölge Kalkınma Ajansları Yönetmel Yapıları ve Personel Sorunları	60
8.4. Bölge Kalkınma Ajansları Finansmanında AB Kaynakları.....	61
8.5. Bölge Kalkınma Ajanslarında Gerçekler : Küresel Rekabet Savaşında Bir Araç	63
9. Öncelikli Sektör Planlamasında Bölgesel Kalkınma Politikası: Yatırım, Üretim ve Gelir Dağılım Dengelerinin Oluşması.....	65
9.1. Sektörel Performans Değerlendirme Tabloları	65
9.2. Öncelikli Sektörler ve Öncelikli Sanayinin Geliştirileceği Bölge Planlamaları	68
10. Öncelikli Sektör ve Bölgesel Kalkınmayı Esas Alan Sanayileşme Yaklaşımı	74
11. Çözüm Önerileri ve Sonuç	79
Kısaltmalar.....	82
Kaynaklar.....	83
Ekler	85

GRAFİK VE TABLOLAR

ŞEKİL

ŞEKİL : 1	Uluslararası ve AB Ekonomik Faaliyet Sınıflandırmaları Arasındaki Bağlantı.....	3
ŞEKİL : 2	1968 – 2009 Döneminde Kişi Başına GSMH (Cari Fiyatlarla)	17
ŞEKİL : 3	1968 – 2009 Döneminde Kişi Başına GSMH (Sabit Fiyatlarla)	17
ŞEKİL : 4	1968 – 2009 Döneminde GSMH Büyüme Hızı (Cari Fiyatlarla)	19
ŞEKİL : 5	1968 – 2009 Döneminde GSMH Büyüme Hızı (Sabit Fiyatlarla)	19

TABLO

TABLO : 2/1	ISIC Rev. 3 Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması	4
TABLO : 2/2	NACE Rev. 1.1 Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması	4
TABLO : 2/3	NACE Rev.2 Ekonomik Faaliyetlerin Sınıflandırılması	5
TABLO : 2/4	İhracatın Teknolojik Yapısında Türkiye ve Çin Kıyaslaması	6
TABLO : 3/1	Türkiye İthalat ve İhracatının Yıllara Göre Değişimi	9
TABLO : 3/2	Dış Ticaret Göstergeleri	10
TABLO : 3/3	Sektörlere Göre İhracat	12
TABLO : 3/4	Mal Gruplarına Göre İthalat	13
TABLO : 3/5	İhracatta Sektörlere Göre Fiyat Endeksleri	15
TABLO : 3/6	İthalatta Sektörlere Göre Fiyat Endeksleri	16
TABLO : 3/7	Kişi Başına GSMH ve Büyüme Oranları	18
TABLO : 3/8	Ana Sektörlere Göre GSMH ve Büyüme Hızları (Cari Fiyatlarla)	20
TABLO : 3/9	Ana Sektörlere Göre GSMH ve Büyüme Hızları (Sabit Fiyatlarla)	21
TABLO : 3/10	Ana Sektörlerin GSMH İçindeki Payları (Cari Fiyatlarla)	23
TABLO : 3/11	Ana Sektörlerin GSMH İçindeki Payları (Sabit Fiyatlarla)	23
TABLO : 3/12	Ana Sektörlere Göre GSYH ve Büyüme Hızları (Cari Fiyatlarla)	24
TABLO : 3/13	Ana Sektörlere Göre GSYH ve Büyüme Hızları (Sabit Fiyatlarla)	25
TABLO : 3/14	Ana Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (Cari Fiyatlarla).....	25
TABLO : 3/15	Ana Sektörlerin GSYH İçindeki Payları (Sabit Fiyatlarla).....	26
TABLO : 4/1	Katma Değere göre Ürün Grupları	28
TABLO : 4/2	Teknoloji Gruplarına Göre Sanayi Ürünleri	30
TABLO : 6/1	Ana Sektörlerin GSMH İçindeki Payları	39
TABLO : 6/2	Kamu ve Özel Sektörün İmalat Sanayi Katma Değeri Payları	39
TABLO : 6/3	Kamu ve Özel Sektörde İmalat Sanayi İstihdamı	39
TABLO : 6/4	İmalat Sanayi Yatırımlarının Toplam Yatırım ve GSMH Payı	40
TABLO : 6/5	İmalat Sanayi Yatırımlarının Kamu ve Özel Kesim Yatırım Oranı	40
TABLO : 6/6	İmalat Sanayinde Gerçekleşen Yabancı Sermaye Girişi	41
TABLO : 6/7	Türkiye Dış Ticaretinin Dönemlere Göre Değişimi	42
TABLO : 6/8	İmalat Sanayi İstihdamının Dönemlere Göre Değişimi	42
TABLO : 6/9	Yıllara Göre Sanayide Ücretlerin Katma değer İçindeki Payı	43
TABLO : 8/1	Bölge Kalkınma Ajansları Farklılıklar Tablosu	59
TABLO : 8/2	Avrupa'daki Bazı Kalkınma Ajansları ve Personel Sayıları	61
TABLO : 9/1	Türkiye Sanayinde İmalat Sektörlerinin Kıyaslanması	67
TABLO : 9/2	İmalat Sanayi Alt Sektörleri Performans Sıralama Tablosu	69